

SMRT PEDANTERIJI, SLOBODA DILETANTIMA!*

Josip Pandžić <https://orcid.org/0000-0002-8265-9452>

Odsjek za sociologiju Filozofskog fakulteta
Sveučilište u Zagrebu

E-mail: jpandzic2@ffzg.unizg.hr

Polemika

Zaprimljeno: 17. 9. 2024.

Prihvaćeno: 18. 9. 2024.

U svojoj reakciji na moju recenziju knjige Rade Dragojevića o Stipi Šuvaru politolog Marko Grdešić s Fakulteta političkih znanosti, iznio je 13. IX. 2024. na blogu *Analiza HPD-a* niz kritika na moj račun za koje smatram da su činjenično netočne, ideološki tendenciozne i argumentacijski neuvjerljive. Imajući u vidu jednu Grdešićevu bojuvnu referencu iz njegove reakcije, može se reći da sam očekujući dum-dum metke svjedočio tek rafalnoj paljbi čoraka.

Za početak, Grdešićev prigovor za pedanteriju shvaćam kao nenamjeravanu pohvalu jer se pojam ne definira isključivo pejorativno kao sitničavost već i kao "pretjerana savjesnost i točnost" (*Hrvatski opći leksikon*, 1996: 741). Upravo su savjesnost i točnost, koliko god se činile nekome pretjerane, ono što razlikuje profesionalnog od neprofesionalnog, odnosno nepouzdanog pristupa istraživanju. Grdešićev animozitet prema pedanteriji, inače nimalo originalan za ideološki ostrasćene i stoga gotovo poslovično nemarne sugovornike, iskazao se upravo u ovom tekstu. Primjerice, ja nisam napisao "[j]ednu od prvih recenzija" već *prvu* jer je najava novinara *Jutarnjeg lista* Vlade Vurušića koju spominjem u recenziji bila upravo to – najava.

Osvrćući se na pojmove koji konstituiraju marksistički rječnik, Grdešić mi docira o mojem navodnom nepoznavanju marksizma. Meni, dakako, ne pada na pamet uvjeravati ga u suprotno iako vlastitom semantičkom pedanterijom u potpunosti promašuje bit moje primjedbe. Naime, ne samo da je na osnovnoj razini vrednovanja neutemeljeno razlikovati rječnik marksizma od Šuvarova rječnika jer je riječ o marksistu nego je Dragojević upotrebljavao *već tada* zastarjele termine koje je, za razliku od tada suvremenijih, dakle neomarksističkih, koristio Šuvar oslanjajući se na ortodoksnu marksizam i lenjinizam. Grdešić pritom nesvjesno upada u zamku vlastite argumentacije jer, ako je to zaista bio "rječnik *tog vremena* i rječnik *ljevice*", a prisutan je "[u] današnjim *marksističkim i socijalističkim diskusijama*" (Grdešić, 2024), onda to jasno podrazumijeva dogmatski kontinuitet koji nije i ne može biti produktivan i razumljiv *izvan* krugova istomišljenika, odnosno u spomenutim "diskusijama". Termini koje navodi u korist svojeg argumenta zapravo ponajbolje otkrivaju njegovo vlastito shvaćanje marksizma.

* Tekst je izvorno objavljen 20. rujna 2024. u rubrici *Komentar* na mrežnoj stranici *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, paralelno s engleskim prijevodom na engleskoj verziji stranice u rubrici *Blog*. Kao i u slučaju prethodnog teksta, radi očuvanja cjeline polemike na jednom mjestu, u nepromijenjenom obliku objavljujemo hrvatsku verziju i na stranicama časopisa (op. ur.).

Ostavi li se u ovom slučaju po strani sitničava (pedantna?) jezična primjedba da se uglavnom umjetnine i kulturna dobra "restauriraju", a ne politički i/ili gospodarski sustavi poput kapitalizma koji se uspostavljaju, sintagma "restauracija kapitalizma" upućuje na sirovo ideološko pojednostavljivanje društvenih kompleksnosti. Drugim riječima, je li se po toj logici raspadom SFRJ i postsocijalističkom tranzicijom ahistorijski "restaurirao kapitalizam" iz Kraljevine Jugoslavije ili neki drugi? Ili možda "kapital-odnos"? Također, zar ne postoje "varijante kapitalizma" (Hall i Soskice, 2001) i "svjetovi kapitalizma blagostanja" (Esping-Andersen, 1990)? Upravo se korištenjem pojma "restauracija" (obnova) snažno implicira negativno viđenje procesa neovisno o njegovim mogućim ishodima i razlozima koji su doveli do njega. Kapitalizam je po svojoj prilici za Grdešića nepoželjan, gdje god i kad god on bio "restauriran" te neovisno o svojoj vrsti što rezultira autocenzorskim onemogućivanjem pouzdanog istraživanja. To je zapravo samoporažavajući način razmišljanja ima li se u vidu činjenica da je temeljni predmet istraživanja marksista upravo kapitalizam kojemu se uobičajeno pridružuju pridjevi "liberalni", "monopolni", "državni" i drugi. Napokon, ovaj termin nije tek marksistički već lenjinistički jer Marx i marksisti do jeseni 1917. ionako nisu mogli govoriti o obnovi nečega što nije nigdje ni iščezlo. Inače, potječe od Lenjina (1976 [1920]: 124-215) kao prazvorca opasnog mentaliteta boljševizma čija je žrtva bio upravo Šuvar, a Grdešić ga može pronaći i spisima drugih uzornih lenjinista (Staljin, 1981 [1928]: 232-234; Tito, 1982 [1948; 1951]: 348, 356, 412; Mao, 1968 [1957]: 27). Što se tiče ortodoksnog razlikovanja "upotrebne" i "prometne" vrijednosti, ono naprosto ne postoji izvan "socijalističkih i marksističkih diskusija" jer je plod Marxova hegelovskog tumačenja pojma robe u okviru diskreditirane radne teorije vrijednosti. Ako mi ne želi vjerovati na riječ, predlažem Grdešiću da pokuša sudjelovati u nekoj suvremenoj raspravi o političkoj ekonomiji i gospodarstvu koristeći se tim razlikovanjem pa da se uvjeri u ispravnost svojih tvrdnji.

Marksistički *pristup* zaista jest legitiman ali on i njemu svojstven *žargon* mogu biti korisni za opisivanje stvarnog svijeta jedino uz "pomnije objašnjenje smislenosti njegova korištenja" (Pandžić, 2024: 2). Preciznije, Dragojević ne navodi razlog za njegovo korištenje pa stoga nije u mogućnosti ostvariti ni minimalnu distancu u odnosu na predmet svog istraživanja, odnosno marksista Šuvara, što podjednako snažno pojačava pristranost analize i otežava čitanje suvremenom konzumentu političke publicistike nenaviknutom na zastarjeli žargon ortodoksnog marksizma i lenjinizma. Postavlja se stoga pitanje: kome je Dragojevićeva knjiga zaista namijenjena, širem čitateljstvu ili stručnjacima? Uvlačenjem Bourdieuovog "polja" u raspravu Grdešić radi grešku sličnu Dragojevićevoj jer specifični sociološki termin raznorodnoj publici predstavlja kao samorazumljiv iako je on sve samo ne takav. Napokon, uspoređivati Dragojevića s "superteškašima" marksističke humanistike i društvenih znanosti u najmanju je ruku neukusno poznavajući kvalitetu njihovih ekspertiza, neovisno o njihovom ideološkom biljevu.

Govoreći o metodološkim problemima Dragojevićeve knjige kao navodnima, što implicira da oni ne postoje, Grdešić oduzima svaki smisao mojim primjedbama. Međutim, on ponovno previđa da je problem upravo u tome što Dragojević *nije znanstvenik*, ali je svejedno dobio znanstvenu legitimaciju svoje knjige s kojom bi, u hipotetskom slučaju, mogao biti konkurentan pri izboru u znanstveno zvanje u polju povijesti. Opravdanjem Dragojevićeve knjige Grdešić dodatno unižava povjesničare zbog njezine usporedbe s kvalitetnom historiografskom biografijom Bakarića. U tom smislu relativno mladi povjesničari kao pretendenti na znanstvena

i znanstveno-nastavna zvanja trebaju uložiti godine mukotrpnog rada za postizanje rezultata koji će se, nažalost, jednako vrednovati kao Dragojevićev. Napokon, nisam siguran koliko bi hrvatska čitateljska javnost profitirala od *još jedne* knjige o Bakariću, ali je zato sasvim sigurno da u hrvatskoj biografskoj produkciji ne manjka naslova o "značajnim figurama iz hrvatske i jugoslavenske politike". Knjige o ovako opisanim "figurama" nisu nužno "političke biografije" već biografije o političarima koje samim odabirom subjekta istraživanja i fokusom na političkim karijerama postaju "političke". Brojka od preko 50 biografskih naslova izdanih u protekla tri desetljeća o političarima, a ne samo knjiga s podnaslovom "politička biografija", upućuje na Grdešićevo frapantno nepoznavanje spomenute produkcije. Čak i da jest riječ o "siromašnom akademskom polju", ova knjiga predstavlja medvjedu uslugu tom istom polju jer nije akademska, a izdaje se za nju.

Grdešiću skrušeno priznajem da mi nije poznat doktorski studij na kojem bi se doktorandima dijelio popis obveza vezanih za uspješno pisanje biografija. Međutim, predstavljanje mojeg navođenja rudimentarnih smjernica za pisanje konzistentnog i koherentnog biografskog štiva kao "super-rigoroznih" predstavlja komično preuveličavanje mojeg napora čiji je pravi izvor Grdešićeva neinformiranost. Dragojevićeva knjiga naprosto nije kvalitetna, između ostalog jer pati od metodoloških nedostataka najosnovnije vrste, pa stoga ne može ni biti korisna jer zbog svojeg hendikepa više skriva nego što otkriva o Šuvaru. U pisanju političkih biografija zaista ne postoje metodološki standardi, ali to nije ili barem ne bi trebalo biti opravdanje za odbacivanje korisnih putokaza s pomoću kojih knjiga neće zadobiti oblik teško čitljive "kupasare".

Što se tiče mojeg navodnog kamufliranja političkog prijedora "intelektualnim" i metodološkim prijedorom te diskvalifikacije "lijevih ideja", Grdešić zbog neiskustva s takvim tipom literature, a očito ne prezajući od ideoloških naljepnica, samo dokazuje da nije navikao na opsežnu, pa ako hoće i pedantnu analizu kojoj ne bih ni pristupao da je recenzentski posao bio kvalitetno odrađen. On očigledno ne može ili ne želi shvatiti da su ideološka pojednostavljanja u Dragojevićevu slučaju komplementarna nestručnosti jer su jedino u toj verziji i moguća. Rehabilitacija jugoslavenskih komunističkih vlastodržaca koju spominjem na kraju recenzije odnosi se na uratke koji boluju od približno istih boljetica kao i Dragojevićeva knjiga.

Pitanja jezika i stila, za razliku od Grdešića, smatram iznimno važnima. Naravno, čito u političkoj publicistici. Sukladno tome ne bi bilo naodmet ni pažljivo pročitati stav koji se nastoji kritizirati. Naime, napisao sam da se "[u]čestalo korištenje prvog lica množine *doima* ... neprimjerenim intimistički intoniranoj političkoj biografiji" te "pridonosi zbunjivanju čitatelja jer ... knjiga sadržava i Dragojevićeve nemale autobiografske retke u *ich-formi*" (Pandžić, 2024: 4). Autor političke biografije koji nema na umu čitatelja ne bi se ni trebao upuštati u takav pothvat, osim ako mu on ne služi za pothranjivanje vlastite sujete. Dugi citati, pak, ukazuju na neracionalno "punjenje" knjige nerelevantnim iskazima što dodatno otežava čitanje. Ova se primjedba odnosi i na Grdešićeve neformalno napisane "stvari". Naime, kada kvartovski tinejdzeri budu financirali objavljivanje političkih biografija u Hrvatskoj, obećavam mu da ću zažmiriti na oba oka. Zanimljivo, od svih stvari koje je kritizirao, Grdešić nije spomenuo brojne popisane pogreške i propuste. Pretpostavljam da su mu oni neproblematični, simpatični, ako ne i prihvatljivi kao nusproizvodi ogromnog Dragojevićeva truda uloženog u pisanje knjige.

Svađe između Šuvara i pojedinih članova Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu ponajviše su bile svađe unutar iste ideološke obitelji pa Odsjeku

2024. godine nije potrebna moja obrana. Takvo što ne bih ni pokušavao jer ne smatram sebe glasnogovornikom relativno velikog i svjetonazorski heterogenog skupa nastavnika. Grdešićevo olako ideološko poopćavanje bilo je svojstveno upravo netrpeljivom Šuvaru pa priču o (neo)liberalnim poveznicama odbacujem kao plod kolektivističke maštovitosti kojom se dokida individualnost svakom članu Odsjeka. Uostalom, pa što i da jest o nekakvom (neo)liberalizmu riječ? Bi li se danas netko stvarno trebao zabrinuti ako ga se pogromaški proglašeni (neo)liberalom, odnosno "buržujom" ili "malograđaninom"? Takvi diskvalifikativni neusporedivo više govore o onima koji ih koriste nego o onima kojima su upućeni. Svejedno, istina je poprilično drukčija: Šuvaru su upravo doajeni ultralijeveg *Praxisa* otvorili vrata Odsjeka i podupirali ga sve do polovine 1970-ih. Ne treba biti insajder već je dovoljno pročitati relevantne, javno dostupne tekstove o tome, što Grdešić u dragojevićevskoj maniri nije napravio, a zbog čega činjenice ustupaju mjesto ideološkim konfabulacijama. Iako je sukob Šuvara i sociologa "tinjao" još od gašenja *Praxisa* 1975., on je eskalirao 1979. vehementnim protivljenjem praksisovaca, isprva Rudija Supeka, a zatim i Milana Kangrge, Šuvarovu izboru za redovitog profesora, između ostalog zbog njegovih pretenzija na mjesto predavača sociologije obrazovanja u vrijeme dok je bio član CK SKH i "ministar kulture" zaslužan za katastrofalnu reformu školstva (v. Horvat, 1985: 238-246). Bakarićeva demonizacija Odsjeka kao "konglomerata antisamoupravnog društva i ideologije" (cit. u: *Dossier Šuvar*, 1982: 94) dodatni je razlog eskalaciji kritičnosti sa Šuvarove strane. Svejedno, mnogi od njegovih najoštrijih protivnika i osporavatelja iz 1980-ih i sami su bili marksisti. Štoviše, jedan je od njih bio i autor udžbenika marksizma i socijalističkog samoupravljanja. Liberalizam je u ovom slučaju legitiman izraz jedino u vidu neostaljinističkog poistovjećivanja "ultraljevice" s "anarholiberalizmom" kao idejnim skretanjem i frakcionaštvom. Nije nepoznato da je ta "karakteristika" osim u repertoaru inkriminacija svojstvenog partijskim moćnicima bila prisutna i u popisu kategorija "unutarnjih neprijatelja" kojim se vodila Služba državne sigurnosti u svojem postupanju.

Grdešić je tek djelomično u pravu što se tiče mojih želja: naravno da je knjiga o Šuvaru poželjna, kao uostalom i o svakoj osobi koja je ostvarila njemu sumjerljiv utjecaj u suvremenoj hrvatskoj povijesti, ali definitivno ne ova i ovakva. Iz tog sam razloga naposljetku i pozdravio predstojeću doktorsku disertaciju o Šuvaru koja će, imajući na umu nužnu istraživačku discipliniranost doktoranada, biti proizvod umnogome manje bremenit problemima Dragojevićeve knjige. I to, vjerovao mi Grdešić ili ne, bez zloglasne *checkliste*.

Literatura

- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton: Princeton University Press.
- Grdešić, M. (2024). "Reakcija na recenziju Josipa Pandžića". Blog *Anala Hrvatskog politološkog društva*, 13. rujna. <https://analihpd.hr/reakcija-na-recenziju-josipa-pandzica/>
- Hall P. A., i Soskice D. (ur.) (2001). *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*. Oxford: Oxford University Press.
- Horvat, B. (1985). *Jugoslavensko društvo u krizi: kritički ogledi i prijedlozi reformi*. Zagreb: Globus.

- Hrvatski opći leksikon* (1996). Pedantnost. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Lenjin, V. I. (1976). Osmi sveruski kongres sovjeta. U: P. Dajić (ur.), *Dela, tom 33: Novembar 1920 – mart 1921*. (str. 91-169). Beograd: Institut za međunarodni radnički pokret; Jugoslaviapublic.
- Mao, T.-t. (1968). *Citati predsednika Mao Ce Tunga*. Peking: Izdavačko preduzeće literature na stranim jezicima.
- Pandžić, J. (2024). I poslije Šuvara – Šuvar! *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 21(1): 0-18. Prethodna objava na mreži.
- Skupina autora (1982). Dossier Šuvar. *Dalje*, 1(2): 85-109.
- Staljin, J. V. Dž. (1981). *Pitanja lenjinizma*. Zagreb: CDD SSOH.
- Tito, J. B. (1982). *Jugoslavenska revolucija i socijalizam. Prvi svezak*. Zagreb: Globus.